

ववंदेचेति पुरुषसत्तमः पुरुषेषु अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानंदमयेषु पंचसु आद्यो व्यवहारतः सत्यः उत्तरोत्तरेषां तु पूर्वपूर्वाधिष्ठानत्वात् तत्तदपेक्षया सत्यतरत्वं पुच्छं ब्रह्म तु षष्ठं तेषामधिष्ठानभूतं मोक्षेऽप्यबाध्यत्वात् सत्तमः ननु कथं सत्तमे अस्थूलमनगुनिष्कलं निष्क्रियं शांतमित्यादि श्रुतेः सर्वविशेषशून्येनामरूपवंदनादिक्रियायोगो घटतेति चेत् अत्र ब्रूमः कौलिके प्रतिमाद्वारा चैत्रे भोग इवेशता असंगे भूभिर्जीवौघकल्पितोपाधियोगतः अनादौ संसारे जीवेश्वरविभागस्याप्यनादित्वाद्भ्रज्वां भुजंग इव जीवौघस्याविद्यया शुद्धेऽपि चिदात्मनि ईशसूत्रादिकं कल्पितं इदमेव ब्रह्मणः शरीरमिति यथा कौलिकः प्रतिमां कृत्वा इदमेव चैत्रस्य शरीरमिति भावयति तद्वत् यथा च प्रतिमाद्वारा चैत्रस्य भोगो भवत्येवं शुद्धायामपि चिति जीवौघकल्पितोपाधिद्वारा ईशनादिकं भवति एतावांस्तु विशेषः जीवस्य स्वाविद्याकल्पितं शरीरांतरमस्तीति प्रतिमानि मि त्तकोपि भोगः स्वदेहावच्छेदे नैव जायते न प्रतिमावच्छेदेन चित्तस्तु तदभावाद्भिभुत्वाच्च परकल्पितोपाध्यवच्छेदे नैव नियंतृत्वादिकं भवति तच्चाकर्मजत्वाच्चित्तौ न संसृज्यते यथा जीवे भोगः यथा वा कल्पितसर्पगतं भीषणत्वं रज्वां एवं च व्यवहारतः संसारस्याद्यंत शून्यत्वात् तत्कारणीभूतस्य ईशादेरपि तथात्वं वक्तव्यं किमु त ईशादिकारणीभूतायाः कृष्णमूर्त्तेः तथा हि बीजांकुरतरूपमेषु ईशसूत्रविराट्सु अनंतबीजगर्भफलोपमः श्रीकृष्णः अनंतकोटिब्रह्मांडनायक इति प्रसिद्धं अयमेव श्रीमच्छंकरभगवत्पादैर्देवां तसारे वनवृक्षदृष्टान्तेन समष्टिव्यष्टिरूपेण स्थूलसूक्ष्मकारणानि प्रतिपाद्य समष्टिवनदृष्टान्तेन प्रतिपादितः शास्त्रेऽपि अंतस्तद्धर्मोपदेशादि

ववंदे च यथान्यायं धौम्यं पुरुषसत्तमः ॥ द्रौपदीं सांत्वयित्वा च आमं च्यव जनार्दनः ॥ ८ ॥ भ्रातृन् भ्यगमद्विद्वान्पार्थेन सहितो वली ॥ भ्रातृभिः पंचभिः कृष्णो वतः शक्र इवामरैः ॥ ९ ॥ यात्राकालस्य योग्यानि कर्माणि गरुडध्वजः ॥ कर्तुं कामः शुचिर्भूत्वा स्नातवान्समलंकृतः ॥ १० ॥ अर्चयामास देवांश्च द्विजांश्च यदुपुंगवः ॥ माल्यजाप्यनमस्कारैर्गंधैरुच्चावचैरपि ॥ ११ ॥ सकृत्वासर्वकार्याणि प्रतस्थे तस्थुषां वरः ॥ उपेत्य स यदुश्रेष्ठो वात्यकक्षाद्विनिर्गतः ॥ १२ ॥ स्वस्ति वाच्याहं तो विप्रान्दधिपात्रफलाक्षतैः ॥ वसुप्रदाय च ततः प्रदक्षिणमथाकरोत् ॥ १३ ॥

त्यत्र य एषोतरादित्ये हिरण्यमयः पुरुषो दृश्यते हिरण्यदमश्च हिरण्यकेश आ प्राणनखात्सर्व एव सुवर्णस्तस्य यथा कप्यासं पुंडरीकमेव मक्षिणी तस्योदिति नाम स एष सर्वेभ्यः पाप्मभ्योऽप्युदेति ह वै सर्वेभ्यः पाप्मभ्योऽप्युदेति नाम रूपवतं आदित्यमंडलांतर्वर्त्तिनं नारायणमुदाहृत्य तस्य ऋक्च सामचगेष्णाविति नारायणस्य कृत्स्नप्रपंचात्मके ऋक्सामे अंगुलिपर्वणी इत्युक्तं ततोऽनंतकोटिब्रह्मांडाश्रयत्वं सूर्याकृते ब्रह्मणो युज्यते अयमेव नंदनं दनो महामायावी सुप्तिप्रलयकैवल्येषु कर्मोपरमे सति जगदिद्रजालं स्वमूर्त्या सहति रोधायापास्तसमस्तविशेषं ब्रह्मात्मानं प्रापयति कर्मशेषसत्त्वे पुनरुद्भावयति च ततश्चास्य स्वाविद्याभावादसंगत्वं पराविद्याकल्पितोपाधिसंबंधात् प्रतिमाया भोजकत्ववत् नियंतृत्वं अविद्यायाश्चाद्यंत शून्यत्वात् तन्नित्यत्वं चेति सिद्धं ततश्चासंगत्वाद्युक्तमस्य पुरुषसत्तमत्वं जनगमयितृत्वरूप जनार्दनत्वेन नियंतृत्वं नियंतृत्वादेव च उत्सीदेयुरि मे लोकान् कुर्यां कर्मचेदहमिति वक्ष्यमाणरीत्या जनशिक्षार्थं धौम्यवंदनेन वैदिकमर्यादापरिपालकत्वं द्रौपदीसांत्वनेन च सुहृदनुयाहृत्वं चेत्यादिसर्वसमंजसं अयमेवार्थो मंगलश्लोकाभ्यामस्माभिः संगृहीतो न विस्मर्त्तव्यः ॥ ८ ॥ भ्रातृन् पितृष्वसुः पुत्रान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ तस्थुषां स्थितिमतां वरः सनातन इत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥